

МІЖНАРОДНІ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНІ ФОРУМИ

**Тема «пам'яті»
у слов'янській культурі та літературі**

16–17 травня 2019 року у Вроцлавському університеті (Польща) відбулася чергова XIII міжнародна наукова конференція «Великі теми культури у слов'янських літературах», яку цього року було присвячено обговоренню проблеми «пам'яті». Одна з найголовніших категорій людської культури набула, особливо упродовж останнього часу, великого значення у гуманітаристиці, загалом актуального виміру у колективному дискурсі «пам'яті», спричиненому, зокрема, значними суспільно-політичними змінами у Європі наприкінці XX – початку XXI ст. та потребою всебічного наукового аналізу феномену історико-культурної та колективної пам'яті. Тією чи іншою мірою пов'язані із завданням вивчення «присутності минулого у сучасності» різноманітні дослідження в галузі соціології, історії, культурної антропології тощо, зумовили без перебільшення справжній «вибух» таких досліджень – т. зв. *memory boom* та призвели до появи численних *memory studies*. Водночас пам'ять у вербальному тексті – як індивідуальному, так і колективному, нерозривно пов'язана із оповіддю та досвідом, при цьому наративізація пам'яті, за допомогою різноманітних інтерпретативних стратегій, актуалізується саме у процесі створення «життєвої історії» (*life stories*). Сучасний канон літературознавчого, а також етнофольклорного вивчення проблеми, містить чимало праць як західноєвропейських дослідників, так і представників наукових традицій Центральної та Східної Європи, зокрема, у галузі слов'янського літературознавства та культурології.

Ці та багато інших проблем стали предметом обговорення на конференції «Великі теми культури у слов'янських літературах: Пам'ять», яку було організовано Інститутом слов'янської філології філологічного факультету Вроцлавського університету. У конференції взяли участь славісти із багатьох наукових та освітніх закладів Польщі – Польської академії наук, університетів у Вроцлаві, Варшаві, Катовіцах, Кракові, Ополе, Познані, Торуні та ін., а також їхні колеги з Німеччини, України, Росії, Сербії, Чехії, Чорногорії. Перший день роботи конференції відбувся у пленарному режимі в головному корпусі Університету. На відкритті із привітаннями виступили ректор університету проф. др. хаб. Адам Єзерський, декан філологічного факультету проф. др. хаб. Марцін Цієнські, директор інституту слов'янської філології проф. др. хаб. Міхал Сарновський. Було виголошено доповіді, у яких на конкретному матеріалі слов'янських літератур, також на прикладах літературної еміграції, у широкому хронологічному розрізі XIX–XXI ст., було порушено проблеми автобіографічної пам'яті у літературному дискурсі, роль фантазії як творчого методу літератури, значення автобіографії як «посередника» між особистісною та колективною пам'яттю, питання «меж» пам'яті та забуття, філософські проблеми пам'яті (імпліцитна пам'ять, аберація та суб'єктивізація пам'яті), етичні імперативи пам'яті, зокрема пам'ять поколінь, тощо.

Наступного дня конференція продовжила роботу у секційних засіданнях – з русистики як найбільшої секції, представленої трьома підсекціями, з україністики та західнослов'янської філології (кожна по дві підсекції) та з південнослов'янської філології. Остання була представлена учасниками як із Польщі, так і з інших країн – Німеччини (проф. др. Весна Цидилко, Гумбольт-Університет у Берліні), України (д. філол. н. Оксана Микитенко, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, Київ), Сербії (д-р Дуня Ранчич, Белградський університет), Чорногорії (д-р Мар'яна Терич, факультет чорногорської мови і

літератури, Університет у Цетинє). Учасники обговорювали проблеми пам'яті як умову збереження ідентичності, зокрема формування етнічного стереотипу, роль літератури у процесі «демократизації» пам'яті, її символічне та метафоричне вираження у літературному творі, географічно визначені знакові місця пам'яті, що набули значення метафор у тексті, а також т. зв. «музеефікацію» пам'яті у літературі тощо. Прозвучали доповіді: «Меморіальний вимір давньосербської літератури» (Ізабелла Ліс-Велгошч, Познань, Польща); «Етнічний стереотип як пам'ять традиції: *серби* в українському фольклорі» (Оксана Микитенко, Київ, Україна); «Криза жанру та оповідна поетика *Життєпису* Н. Нинковича» (Дуня Ранчич, Белград, Сербія); «Місце Шабця у дискурсі пам'яті про Голокост на постюгославському просторі» (Сабіна Гйєргйел, Ополе, Польща).

Етичні проблеми, пов'язані з пам'яттю, пам'ять та самовизначення, її наративізація, проекція балканської кризи 90-х років ХХ ст. у літературному творі тощо стали предметом уваги в доповідях: «Згадка як спроба захисту від зла у романі Ф. Давида *Дім пам'яті та забуття*» (Мар'яна Терич, Цетинє, Чорногорія); «Нарація Л. Бауера про минуле як літературна репрезентація індивідуальної пам'яті» (Магдалена Дирас, Краків, Польща); «Пам'ять та самовизначення у повістях Л. Бауера» (Єва Шперлік, Познань, Польща); «Пам'ять про Боснію та Герцеговіну у мемуарній прозі Еміра Кустуріці та Міленка Єрговича» (Лілла Мороз-Гржелак, Варшава, Польща); «Музеефікація пам'яті про облогу Сараєва: Ясмінко Халілович. *Дитинство у війні. Сараєво 1992–1995, або Музей воєнного дитинства*» (Магдалена Славська, Вроцлав, Польща).

Окрему увагу було звернуто на аналіз гендерних вимірів пам'яті, форми її вияву у сучасній поезії та прозі, на необхідність актуалізації пам'яті стосовно культурного надбання у навчальному процесі тощо: «Жінки як шукачі страченого часу у повісті Тані Ступар-Трифунувич *Годинники у кімнаті матері*» (Анна Модельська-Квасньовська, Ополе, Польща),

«Пам'ять у просторі Белграда та її літературні трансформації у прозі Світлани Велмар-Янкович» (Марта Чашевич-Ридел, Вроцлав, Польща), «Форми культурної пам'яті у сучасній болгарській поезії» (Дорота Голек-Сепетлієва, Катовіце, Польща), «Мультифігурації пам'яті у повістях Вітомира Зупана» (Марлена Груда, Краків, Польща).

На конференції, яка засвідчила високий науковий рівень славістики у сучасній Європі, ще раз було наголошено на важливості комплексного та міждисциплінарного вивчення категорії пам'яті як однієї з найголовніших складових європейської та світової культури і літератури. Її матеріали будуть надруковані у фаховому виданні Інституту філології Вроцлавського університету.

Оксана Микитенко

***

Міжнародна наукова конференція з нагоди 150-річчя БАН

17–18 жовтня 2019 року в Інституті етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН (далі – ІЕФЕМ БАН) відбулася Міжнародна наукова конференція з нагоди 150-ї річниці Болгарської академії наук «Актуальні проблеми дослідження нематеріальної культурної спадщини та імплементація Конвенції 2003 року. Внесок учених БАН», організована під егідою ЮНЕСКО спільно з Регіональним центром із захисту нематеріальної культурної спадщини для Південно-Східної Європи та під патронатом Президента Болгарської академії наук академіка Юліана Ревальського. Конференція, що проходила в пленарному режимі в центральній будівлі БАН, збрала науковців з Австрії, Болгарії, Естонії, Марокко, Польщі, Румунії, Сербії, України, які представили досвід своїх країн щодо збе-

реження нематеріальної культурної спадщини та наголосили на ролі болгарських колег як дослідників і практиків стосовно імплементації Конвенції ЮНЕСКО 2003 року. Офіційними мовами конференції були болгарська та англійська.

Для Болгарії, яка має великий досвід у справі захисту, збереження та вивчення національної культурної спадщини, конференція була справді етапною, що засвідчив її широкий міжнародний резонанс. Проблематика конференції є складовою наукової діяльності ІЕФЕМ БАН; вона представлена також у міжнародних проектах Інституту, зокрема, у спільних проектах з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі – ІМФЕ).

Болгарія, як відомо, однією з перших ухвалила Національний реєстр з нематеріальної культурної спадщини, що стало імпульсом для створення у 2006 році відповідної Національної ради, якою координувалася діяльність у межах країни. Наприкінці 2007 року розпочалася масштабна Національна програма «Живі людські скарби – Болгарія» і було висунуто п'ять перших номінантів, котрих внесено до Репрезентативного списку НКС, а також розроблено перелік елементів культурної спадщини країни, які потребують нагальної підтримки. Подією міжнародного значення стало створення у 2012 році першого в Європі Регіонального центру (охоплює своєю діяльністю Південно-Східну Європу) з нематеріальної культурної спадщини, що діє при ЮНЕСКО. Тоді ж при ІЕФЕМ БАН було організовано Національний центр, а в місцях побутування культурних явищ міжнародного масштабу відкрито локальні центри з нематеріальної культурної спадщини.

На відкритті конференції прозвучали вітання від Президента БАН, міністра науки і освіти, зарубіжних учасників. Високий статус конференції було засвідчено присутністю співробітників Посольства України в Республіці Болгарія. Співробітники ІМФЕ (завідувач відділу української

та зарубіжної фольклористики, кандидат філологічних наук Л. К. Вахніна та провідний науковий співробітник, доктор філологічних наук О. О. Микитенко) передали ІЕФЕМ БАН вітальний адрес від директора ІМФЕ, академіка Г. А. Скрипник та подарували видання ІМФЕ.

На пленарному засіданні було заслухано доповіді Вольфганга Вісхайдера (Австрія) – «Юридичні аспекти захисту нематеріальної культурної спадщини», Сабіни Іспас (Румунія) – «Роль мультимедійних архівів із захисту культурної спадщини; техніки консервації; перелік» та Міли Сантової (Болгарія) – «Роль учених БАН при впровадженні Конвенції із захисту нематеріальної культурної спадщини в Болгарії».

Доповідачами першої сесії, присвяченої питанням міжнародного академічного співробітництва, були Йоанна Спасова-Дикова (Болгарія) – «Дослідження БАН у сфері виконавського мистецтва у XXI ст. у світлі Конвенції із захисту нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО 2003 р.», Мирослава Лукич-Крстанович (Сербія) – «Міжакадемічне співробітництво: впровадження нематеріальної культурної спадщини в межах ЮНЕСКО, БАН і САНМ» та Оксана Микитенко (Україна) – «Роль академічних наукових досліджень нематеріальної культурної спадщини в процесі глобалізації і інтеграції».

Окрему сесію, на якій виступили болгарські колеги, склали доповіді з проблем освітньої політики. Було обговорено низку питань, пов'язаних із програмами стосовно збереження традиції в галузі нематеріальної культурної спадщини та трансмісії знань, умінь і навичок до традиційних ремесел як через досвід музейної практики, так і через неформальні мережі. Було також підкреслено важливу роль, яку в Болгарії традиційно відіграють читалища (місцеві культурно-просвітні осередки), у тому числі й щодо збереження нематеріальної культурної спадщини. Заслухали доповіді таких науковців, як Іва Станоева (Болгарія) – «Читалища і нематеріальна культурна спадщина – відкриття нових можливостей» та Стелла Ненова

(Болгарія) – «Читалища, місцеві громади та дослідники у захисті нематеріальної культурної спадщини».

Питання культурної політики, популяризації різних жанрів фольклорної творчості на міжнародних фестивалях, зв'язок традиції та сьогодення порушували на сесії, якою керувала Лариса Вахніна (Україна). Доповідачі: Радка Братанова (Болгарія) – «Храмові свята, фестивалі, конкурси та нематеріальна культурна спадщина – деякі актуальні проблеми»; Євгенія Гренчарова (Болгарія) – «Програма Живі людські скарби – Болгарія та захист хореографічної спадщини»; Ваня Матеева (Болгарія) – «Сучасні практики та інституційні форми із захисту нематеріальної культурної спадщини: внесок дослідників ІЕФЕМ БАН»; Бояна Богданович (Сербія) – «Популяризація нематеріальної культурної спадщини: Фестиваль «Пряничне серце»; Мілена Любенова (Болгарія) – «Громади і експерти у захисті нематеріальної культурної спадщини – приклад Сурва у регіоні Перник» та ін.

Загальнотеоретичні, правові та культурологічні проблеми, вирішення яких вимагає особливої уваги та обміну досвідом як у національному, так і міжнародному масштабі, склали окремий блок, який було представлено доповідями Маргарити Каішевої (Болгарія) – «Критерії і стандарти якісної інтерпретації та комунікації культурної спадщини, прийняті та впроваджені у Європі й світі та підтримані міжнародною асоціацією Interpret Europe», Мірени Станевої (Болгарія) – «Реєстр: шляхи використання», Теодори Конах (Польща) – «Приєднання громад до Міжнародного закону про спадщину», Ірени Бокової (Болгарія) – «Нематеріальна культурна спадщина та жива спадщина – теоретичні аспекти та приховані значення», Ніколая Ненова (Болгарія) – «У пошуках нематеріального виміру культурної спадщини» та Івайла Прванова (Болгарія) – «Матеріалізація нематеріальної культурної спадщини».

Цікавими були доповіді, об'єднані в сесії «Інтерпретації», які представили досвід міждисциплінарного дослідження нематері-

альної культурної спадщини. Доповідачі: Ваня Лозанова (Болгарія) – «Проект Онлайн Енциклопедія з античної культурної спадщини у Південно-Східній Європі в межах Національної наукової програми “Культурно-історична спадщина, національна пам’ять та суспільний розвиток Центру фракології БАН”»; Іво Велинов (Болгарія) – «Рильський монастир у семіотичному просторі нематеріальної культурної спадщини»; Маріяна Витанова, Калина Мичева-Пецчева (Болгарія) – «Духові музичні інструменти в болгарських діалектах (етнокультурні аспекти)»; Міглена Іванова (Болгарія) – «Графіті та нематеріальна культурна спадщина»; Петьо Крстев (Болгарія) – «Дослідницькі парадигми, нематеріальна культурна спадщина і традиційна культура».

Важливою подією стала сесія, присвячена Україні, зокрема українсько-болгарським науковим взаєминам і проектам у галузі дослідження нематеріальної культурної спадщини. У виступах було наголошено на традиційних українсько-болгарських зв’язках у вивченні народної культури і фольклору (Антоніна Якімова, Петко Христов (Україна / Болгарія) – «Роль Михайла Драгоманова у створенні фольклорної програми СБНУ»; Ольга Вовк – «До історії вивчення нематеріальної культурної спадщини у Східній Європі: внесок Василя Каразіна»), а також підкреслено актуальність спільних досліджень у сучасних умовах (Лариса Вахніна (Україна) – «Нематеріальна культурна спадщина України в умовах сучасних соціокультурних змін»; Елена Воденчар (Болгарія) – «Нематеріальна культурна спадщина болгар у Бессарабії. Позитивна практика захисту»).

З огляду на те, що статус нематеріальної культурної спадщини набувають традиції, що побутують, особливу увагу було привернуто до локальних традицій, досвіду громад і експертів стосовно захисту нематеріальної культурної спадщини в конкретних місцевостях по всій території Болгарії, де вже створено центри, у яких вивчають та популяризують народну культуру. Про це, зокрема, йшлося у виступах і презентаціях

Мирослава Василева (Болгарія) – «Жива спадщина: хореографічна традиція у регіоні Карлово», Вані Йорданової (Болгарія) – «Свята та звичаї Смолянського регіону: за матеріалами студентської практики 2017–2018 рр.», Емілії Бояджиевої-Пеевої (Болгарія) – «Нематеріальна культурна спадщина – приклад новорічного звичаю», Юлії Попчевої (Болгарія) – «Створення та передача традиції у селі зі зростаючим населенням (етнологічне дослідження в с. Здравец, регіон Варни)» та Ірини Аргірової (Болгарія) – «Збереження архітектурного ландшафту та життя у ньому. Культурні ініціативи в с. Долен, Західні Родопи».

Конференція, якою було засвідчено вагомі здобутки (насамперед науковців ІЕФЕМ БАН) у галузі вивчення нематеріальної культурної спадщини, ще раз продемонструвала актуальність порушених проблем теоретичного, нормативно-правового, практичного характеру, пов'язаних із презентацією та збереженням традиції; зосередила увагу на культурологічному та прагматичному аспектах; наголосила на питаннях соціологічного та гендерного аналізу тощо. У виступах учасників було представлено багатогранність виміру традиційної культурної спадщини, її мовні, архітектурні, музичні, хореографічні, мистецькі, харчові маркери і коди, якими окреслюється ідентичність кожної національної культури.

Учасникам конференції було запропоновано широку культурну програму: відкриття виставки фотографій «Образи елементів, внесених до Болгарського національного Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини»; кулінарна виставка «Місцева кухня»; концерт автентичного фольклору у виконанні носіїв народної творчості, котрі представляли осередки, внесені до Болгарського національного Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини; ознайомлення з експозицією нещодавно відкритого (після оновлення) Етнографічного музею; фольклорна вистава за мотивами класика болгарської літератури Й. Радичкова.

Яскравою подією для співробітників ІМФЕ став виїзд до с. Владая, у якому перебувала Леся Українка в 1894–1895 роках. Про це нагадує пам'ятний знак. Посольство України в Республіці Болгарія вшановує місця, пов'язані з М. Драгомановим і Лесею Українкою. Ця поїздка відбулася за сприяння п. Антоніни Якімової та її чоловіка.

Під час перебування в Софії науковці ІМФЕ також обговорили з болгарськими колегами (учасниками спільного між-академічного проекту) плани досліджень на наступний рік, участь у спільних конференціях та підготовці публікацій.

*Оксана Микитенко,
Лариса Вахніна*